

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.29>

УДК 332.146

Т. А. Заяць,

д. е. н., професор, завідувач відділу проблем формування соціального капіталу, Інститут демографії та досліджень якості життя імени Михайла Птухи НАН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9767-5527>

О. І. Дяконенко,

к. е. н, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу проблем формування соціального капіталу, Інститут демографії та досліджень якості життя імени Михайла Птухи НАН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4645-7471>

Т. Ю. Нечитайло,

гол. економіст відділу проблем формування соціального капіталу, Інститут демографії та досліджень якості життя імени Михайла Птухи НАН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3437-6367>

ЗГУРТОВАНІСТЬ ГРОМАД ЯК РЕСУРС ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

*T. Zaiats,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department for Problems of Social Capital Formation,
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Quality Research
of the NAS of Ukraine*

*O. Diakonenko,
PhD in Economics, Senior Researcher, Senior Research Fellow,
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Quality Research
of the NAS of Ukraine*

*T. Nechytailo,
Chief economist, Department for Problems of Social Capital Formation,
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Quality Research
of the NAS of Ukraine*

COMMUNITY COHESION AS A RESOURCE FOR POST-WAR RECOVERY IN CONTEXT OF EUROPEAN EXPERIENCE

У статті розглянуто європейський досвід формування та зміцнення згуртованості територіальних громад у контексті повоєнної відбудови економіки країн Європи. Особлива увага приділена дослідженню ключових факторів, механізмів та інструментів, які продемонстрували ефективність у забезпеченні стійкості та спроможності громад у складних соціально-економічних і політичних умовах. Ці механізми мають високий потенціал адаптації до українських реалій з огляду на сучасні виклики, що постали перед Україною у зв'язку з війною.

Розглянуто можливості використання у повоєнному відновленні таких важливих інструментів згуртування громад, як багаторівневе управління, що забезпечує координацію між центральними, регіональними та місцевими органами влади; інструменти децентралізації, що розширюють повноваження і ресурси місцевих громад; державна підтримка громадських

організацій, що відіграють ключову роль у мобілізації населення та підвищенні соціальної активності; співробітництво як чинник розвитку регіональної інтеграції і обміну досвідом; грантове фінансування, яке стимулює реалізацію інноваційних проєктів та ініціатив; цільові інвестиції у соціальну інфраструктуру, що створюють підґрунтя для покращення якості життя громадян.

На основі аналізу й узагальнення досвіду європейських країн виокремлено найбільш дієві підходи та інструменти посилення згуртованості та соціальної інтеграції громад у повоєнний період. Вони не лише сприяють економічному відновленню і зростанню, але й формують соціальний капітал, зміцнюють довіру між громадянами та владою, а також підтримують стабільність і розвиток суспільства в цілому.

Обґрунтовано очікувані соціально-економічні ефекти від імплементації зазначених інструментів і практик у процесі повоєнного відновлення України. Серед них – посилення довіри до місцевих органів влади, підвищення якості надання соціальних послуг, активізація громадянської участі та формування сприятливих умов для сталого економічного розвитку на рівні територіальних громад.

The article provides a detailed analysis of the European experience in forming and strengthening the cohesion of territorial communities in the context of post-war reconstruction in various European countries. Special attention is given to the examination of key factors, strategic mechanisms, and instruments that have proven effective in ensuring the resilience and capacity of communities under complex socio-economic and political conditions. These mechanisms hold significant potential for adaptation to the Ukrainian context, considering the current challenges facing Ukraine as a result of the war.

The paper examines important instruments such as multi-level governance, which ensures coordination between central, regional, and local authorities; the process of decentralization, which expands the powers and resources of local communities; support for civil society organizations that play a key role in

mobilizing the population and increasing social activity; cross-border cooperation as a factor in regional integration and experience exchange; grant funding, which stimulates the implementation of innovative projects and initiatives; as well as targeted investments in social infrastructure that lay the foundation for improving the quality of life of citizens.

Based on the analysis of practical examples from European countries, the most effective approaches to strengthening community cohesion and social integration in the post-war period have been identified. These approaches not only contribute to economic recovery and growth but also help build strong social capital, enhance trust between citizens and authorities, and support the overall stability and development of society.

The expected socio-economic effects of implementing the outlined practices in the process of Ukraine's post-war recovery are substantiated. Among them are the strengthening of trust in local authorities, improvement in the quality of social service delivery, increased civic engagement, and the creation of favorable conditions for sustainable economic development at the level of territorial communities.

Ключові слова: *згуртування, повоєнне відновлення, європейський досвід, децентралізація, соціальна згуртованість, міжмуніципальна співпраця, партисипативне бюджетування.*

Keywords: *cohesion, post-war recovery, European experience, decentralization, social cohesion, inter-municipal cooperation, participatory budgetin.*

Постановка проблеми. Повоєнне відновлення країни є складним та багаторівневим процесом, у якому згуртованість територіальних громад відіграє важливу роль. Досвід європейських країн після Другої світової війни та інших збройних конфліктів демонструє, що саме завдяки реалізації політики соціального згуртування стало можливим забезпечити ефективну розбудову територій та відновлення стабільності. Сьогодні Україна стоїть

перед подібним викликом, оскільки воєнна агресія призвела до масштабних руйнувань в Україні, міграції населення, релокації підприємств, руйнування соціальної інфраструктури та ін. У цьому контексті європейський досвід згуртування територіальних громад набуває особливої актуальності, оскільки дає змогу виокремити ключові елементи, які можуть бути адаптовані до українських реалій у процесі повоєнного відновлення економіки країни.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми згуртованості територіальних громад в сучасних дослідженнях і нормативно-правових документах розглядають у різних контекстах, зокрема як одне з пріоритетних завдань розбудови громадянського суспільства [1, 2], розвитку різних форм партнерства, передовсім міжмуніципального і транскордонного [3, 4]. Актуальними є аспекти дослідження політики згуртованості, яку розробляють і реалізують європейські країни, здійснюючи сучасну спільну аграрну політику [5]. Значну увагу дослідників привертають власне інструменти, за допомогою яких можна досягти цілей згуртування, зокрема інструменти політики децентралізації управління, партисипативного бюджетування, активізації громадських організацій для процесів консолідації територіальних спільнот.

Метою статті є визначення ключових інструментів європейського досвіду згуртування територіальних громад, які можуть бути залучені для повоєнного відновлення економіки територіальних громад країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі воєнної і повоєнної розбудови економіки країни важливо не лише відновити пошкоджену чи зруйновану інфраструктуру, а й здійснити реінтеграцію територіальних спільнот з налагодженням довіри між владою та населенням, формуванням нових моделей управління та соціального партнерства. Європейський досвід щодо згуртування громад у повоєнний період дає розуміння того, наскільки важливим є комплексний підхід, що ґрунтується на ефективному використанні інструментів децентралізації управління та розвитку місцевого самоврядування, фінансової підтримки, залученні громадянського суспільства та міжнародної співпраці (рис. 1). Зазначені

інструменти сприяють формуванню стійких та згуртованих територіальних громад, здатних ефективно реагувати на виклики воєнного і повоєнного періодів.

Рис. 1. Основні аспекти європейського досвіду у процесі згуртування громад після воєнних конфліктів

Джерело: узагальнено на підставі [6, 7]

На основі аналізу світового, передовсім європейського досвіду згуртування територіальних громад задля відбудови країни в постконфліктні періоди можна зробити висновки, що найбільш суттєвий вплив на ці процеси та досягнення поставлених цілей відновлення чинять такі ключові інструменти впливу, як:

- децентралізація чинної системи управління, її модернізація відповідно до європейських стандартів;
- грантова підтримка, спрямована на реалізацію ефективних проєктів;
- партисипативне бюджетування як один з демократичних інструментів місцевого управління;
- міжгромадівська співпраця, орієнтована на розвиток партнерств в різних сферах економічної діяльності.

Їх активне залучення та інтеграція в механізм державної політики дозволяють забезпечити участь жителів територіальних спільнот в ухваленні соціально значущих управлінських рішень, мобілізувати ресурси громад для процесів відновлення, а головне – відновити довіру між державною і місцевою владою та населенням. Ці інструменти апробовані в політиці відновлення європейських країнах після Другої світової війни, а згодом – під час кризових періодів для цілей відновлення, що робить їх актуальними й для сучасної України в контексті завдань воєнної і повоєнної відбудови та зміцнення соціальної єдності країни, територіальних громад, окремих спільнот.

Поступове розгортання процесів децентралізації, розвиток місцевого самоврядування є одним із найважливіших інструментів згуртування територіальних громад у повоєнній Європі. Самостійне вирішення проблем місцевого значення, ефективне використання ресурсів та швидше реагування на соціальні запити мешканців сприяє згуртуванню територіальних громад. Досвід Німеччини, Франції, Італії та Польщі доводить, що децентралізована система управління сприяє підвищенню довіри громадян до влади, більш

активній участі населення в прийнятті рішень і головне – формуванню системи соціально відповідального місцевого самоврядування.

Зростання згуртованості громад відбувалось з використанням можливостей фінансової грантової підтримки соціально-економічного розвитку спільнот, яку надавали міжнародні організації, фонди та уряди для реалізації проєктів, спрямованих на розвиток освіти, культури, охорони здоров'я, екології та інших сфер. Фінансова підтримка з боку національних і міжнародних донорів стала потужним рушієм локальних ініціатив і стимулом активізації громадської діяльності. Громади, консолідуючи зусилля й ресурси, розпочали реалізовувати ідеї, спрямовані на покращення якості життя, відновлення місцевої економіки та формування спільної відповідальності за майбутнє. Ці ініціативи поширено на підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток спеціальних економічних зон, модернізацію транспортної системи, а також сприяння цифровій трансформації та соціальній згуртованості (табл.1).

Не меншого значення для досягнення цілей згуртування мало активне використання інструментів партисипативного бюджетування як процесу, в якому мешканці громади беруть участь у розподілі коштів місцевого бюджету, пропонуючи ті проєкти, що відповідають їхнім потребам, та підтримуючи їх реалізацію. Такий демократичний інструмент місцевого самоврядування сприяє згуртуванню територіальних громад й піднесенню їх соціально-економічного розвитку внаслідок прискорення відновлення інфраструктури (проєктів з ремонту доріг, шкіл, лікарень та інших об'єктів), підтримки вразливих груп населення (проєкти, спрямовані на допомогу літнім людям, молоді, внутрішньо переміщеним особам), соціальної залученості (прийняття рішень місцевого соціально-економічного розвитку, що підвищує довіру до місцевої влади), діджиталізації (використання онлайн-платформ для подання та голосування за проєкти) тощо. Понад 4500 ініціатив партисипативного бюджетування впроваджено в Європі до 2024

року, що свідчить про зростаючу популярність цього інструменту участі громадян [8, 9].

Таблиця 1. Грантове фінансування процесів згуртування територіальних громад

Країна / регіон	Міжнародні надавачі грантового фінансування	Період	Основні напрями грантової підтримки
країни-члени ЄС	Механізм відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility, RRF)	2021–2027 рр.	Економічне зростання, цифровізація, екологічний перехід, згуртування регіонів
Польща	Кошти ЄС для розвитку	2004–2020 рр.	Модернізація інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток спеціальних економічних зон
Болгарія	Європейські структурні та інвестиційні фонди (European Structural and Investment Funds, ESIFs)	2007–2020 рр.	Транспортна система, енергетичні та екологічні проєкти, освіта, діджитал інновації
міста країн-членів ЄС, міста України з 2024 року	URBACT IV	2021–2027 рр.	Сталий міський розвиток, обмін досвідом, участь громадськості
країни Східного партнерства (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова та Україна) та Західні Балкани	Visegrad+ Grants	2014–2024 рр.	Розвиток громадянського суспільства, міжмуніципальне співробітництво, регіональна згуртованість

Джерело: складено на основі [10, 11, 12]

Важливим інструментом впливу на процеси згуртування територіальних громад є міжмуніципальна співпраця між двома або більше муніципалітетами з метою спільного вирішення питань місцевого значення, надання публічних послуг, оптимізації використання ресурсів та підвищення ефективності управління. Його актуальність зростає для невеликих територіальних громад, які потребують підтримки для забезпечення надання

якісних послуг мешканцям і є ефективним інструментом підвищення якості життя громадян, передовсім в умовах обмежених ресурсів та необхідності відновлення після періоду військових агресій [13]. Основні переваги розвитку міжмуніципального співробітництва, які можуть бути використанні для згуртування територіальних громад у воєнному і повоєнному відновленні економіки країни, наступні:

- реалізація спільних соціальних проєктів, які сприяють діалогу між територіальними громадами, підвищенню довіри та розвитку партнерських відносин;
- спільне надання адміністративних, транспортних, житлово-комунальних, соціальних послуг: громади об'єднують ресурси для організації надання цих послуг;
- міжгромадівська співпраця на партнерських засадах дає змогу зменшити витрати завдяки ефекту масштабу та уникненню дублювання зусиль;
- зростання ефективності місцевого управління: об'єднання ресурсів, досвіду сприяє прийняттю раціональних управлінських рішень.

Європейські країни після масштабних збройних конфліктів, зокрема після Другої світової війни та війн на Балканах, накопичили цінний досвід у згуртуванні територіальних громад та відновленні їх соціального капіталу, які були використані для відновлення їх економіки та підвищення якості життя населення.

Соціальна згуртованість у повоєнній Німеччині була досягнута на основі Плану Маршала. Після Другої світової війни країна була фізично, економічно і морально зруйнована. Завдяки Плану Маршалла (European Recovery Program) Німеччина як одна із країн-отримувачів фінансової підтримки використала масштабну міжнародну допомогу на модернізацію інфраструктури, розвиток освіти та місцевої демократії. Основними інструментами згуртування територіальних громад стали: підтримка громадських ініціатив (зокрема житлові кооперативи), розвиток місцевого

самоврядування та муніципальної автономії, підтримка освіти для лідерів громад [14].

Міжетнічне примирення і проекти з соціальної інтеграції в Боснії і Герцеговині після війни 1992–1995 років, яка призвела до глибокого розколу між етнічними громадами, ґрунтувалось на відновленні місцевої демократії, об'єднанні громад (зміцнення соціальних структур і послуг, громадська активність, створення умов для молодіжних рухів та спільної діяльності населення й лідерів громад тощо). Позитивний ефект забезпечило співробітництво з міжнародними організаціями (ПРООН, ЄС) та впровадження таких проектів, як «Підтримка миру та соціальної згуртованості в Боснії та Герцеговині шляхом посилення міжмуніципальної та міжутворювальної співпраці у сфері місцевих послуг» (SPSC) [15].

Згуртування громад в Польщі в трансформаційний період після падіння комуністичного режиму (1989–2004 рр.) було досягнуто на основі розвитку освіти, локального лідерства, створення фондів та асоціацій мешканців, впровадження реформи місцевого самоврядування та децентралізації, що сприяло розвитку місцевих громад та їхньому залученню до процесів прийняття управлінських рішень на місцевому рівні [16]. Соціальна згуртованість громад у скандинавських країнах після Другої світової війни передбачала реформу місцевого самоврядування, податкове вирівнювання, залучення громадськості, інвестиції в місцеву інфраструктуру. Це сприяло забезпеченню високого рівня соціальної згуртованості та суспільної довіри до місцевих органів влади, інституційної спроможності громад, піднесення економічного розвитку регіонів тощо [17].

Сучасна політика згуртованості країн-членів Європейського Союзу, яка є основою формування інвестиційної політики, що розпочалась ще в 1960-х роках, спрямована на зменшення економічних та соціальних диспропорцій між регіонами, територіальними громадами. На сьогодні провідними структурними фондами політики є Європейський фонд регіонального розвитку (European Regional Development Fund, ERDF), Фонд

згуртованості (Cohesion Fund, CF), Європейський соціальний фонд+ (European Social Fund Plus, ESF+), Фонд справедливого переходу (Just Transition Fund, JTF). На програмний період досягнення ключових цілей політики 2021–2027 рр. ЄС було виділено 392 млрд євро [5, 7]. Адаптація європейського досвіду згуртування територіальних громад в українських реаліях може допомогти визначити шляхи та дієві механізми ефективного відновлення економіки України та підвищення якості життя її населення після завершення війни. Європейські країни, які пройшли через війни та соціально-економічні потрясіння, довели, що активне використання таких інструментів демократичного управління, як підтримка громадських ініціатив, міжмуніципальна співпраця та залучення громадян до прийняття рішень через партисипативне бюджетування є ключовими чинниками впливу на процеси відбудови та стимулювання місцевого розвитку. Враховуючи досвід європейських країн, можна визначити перспективні напрями зміцнення і розвитку згуртованості територіальних громад, необхідні для прискорення і успішного здійснення відновлювальних процесів в Україні.

По-перше, продовження реформи децентралізації, розвиток мультирівневого управління для потреб місцевого самоврядування, початок якого покладено у 2014 році. Делегування повноважень та ресурсів від центральних органів влади до територіальних громад, самостійне прийняття рішень щодо напрямів і механізмів розвитку економіки громад, розпорядження фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, планування інфраструктурних проєктів та надання адміністративних послуг не лише сприяють підвищенню ефективності місцевого управління та залученню громадян до процесів прийняття рішень, а й позитивно впливають на якісні і кількісні характеристики якості життя населення.

У повоєнний період продовження реформ, пов'язаних з децентралізацією управління забезпечить оперативне реагування на соціальні потреби населення, ефективне використання ресурсів для відбудови інфраструктури та економічного піднесення. Крім того, мультирівневе

управління забезпечить кращу координацію між різними рівнями влади, що є необхідним для успішної реалізації стратегій відновлення [18, 19].

Враховуючи кращий європейський досвід та проблеми згуртування громад в країні, можна виокремити актуальні напрями трансформацій місцевого самоврядування для воєнного і повоєнного періоду відновлення економіки в країні, регіонах і окремих територіальних громадах:

- усунення дублювання, чітке розмежування ключових компетенцій, функцій, повноважень між структурами державної влади та місцевого самоврядування;
- модернізація Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні з урахуванням викликів, спричинених війною, та вимог європейської інтеграції;
- створення спеціальних дієвих інструментів впливу на процеси відновлення функціоналу місцевого самоврядування на деокупованих територіях;
- впровадження механізмів ефективного, комплексного контролю за відповідністю чинному законодавству прийнятих рішень структурами місцевого самоврядування;
- розроблення підходів, критеріїв, системи індикаторів для комплексної оцінки фінансової, економічної, соціальної спроможності територіальних громад;
- посилення державного сприяння доступу до фінансових ресурсів територіальних громад, які прагнуть брати участь у міжнародних проєктах;
- перегляд та оновлення підходів до зарахування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) не за місцем роботи платника податку, а за місцем його проживання.

По-друге, всебічна підтримка громадських організацій та їх трансформація в економічну і соціальну силу, спроможну стати одним з ключових суб'єктів громадян до процесів відновлення є ключовими елементами європейського досвіду згуртування територіальних громад у

повоєнний період. В Україні ці підходи вже впроваджуються через різноманітні ініціативи та програми, спрямовані на зміцнення громадянського суспільства та посилення його ролі у відбудові країни. Розширення мережі громадських організацій є важливим індикатором демократичного суспільства, оскільки сприяє підвищенню рівня громадянської активності. За даними Державної служби статистики кількість зареєстрованих ГО постійно збільшується. Порівняно з 2020 р. показник збільшився на 4073 одиниць у 2021 р. Динаміка змін за три роки війни (2022–2024 рр.) показує, що тенденція збільшення показника зберігається (у 2024 р. збільшився на 6352 одиниць порівняно з 2022 р.), але темпи приросту порівняно з попереднім роком у довоєнний період були більш високими, а саме: в 2021 р. кількість ГО збільшилась на 4,4 %, в 2022 р. – на 3,1, в 2023 р. – на 3,3, в 2024 р. – на 2,9 % (рис. 2).

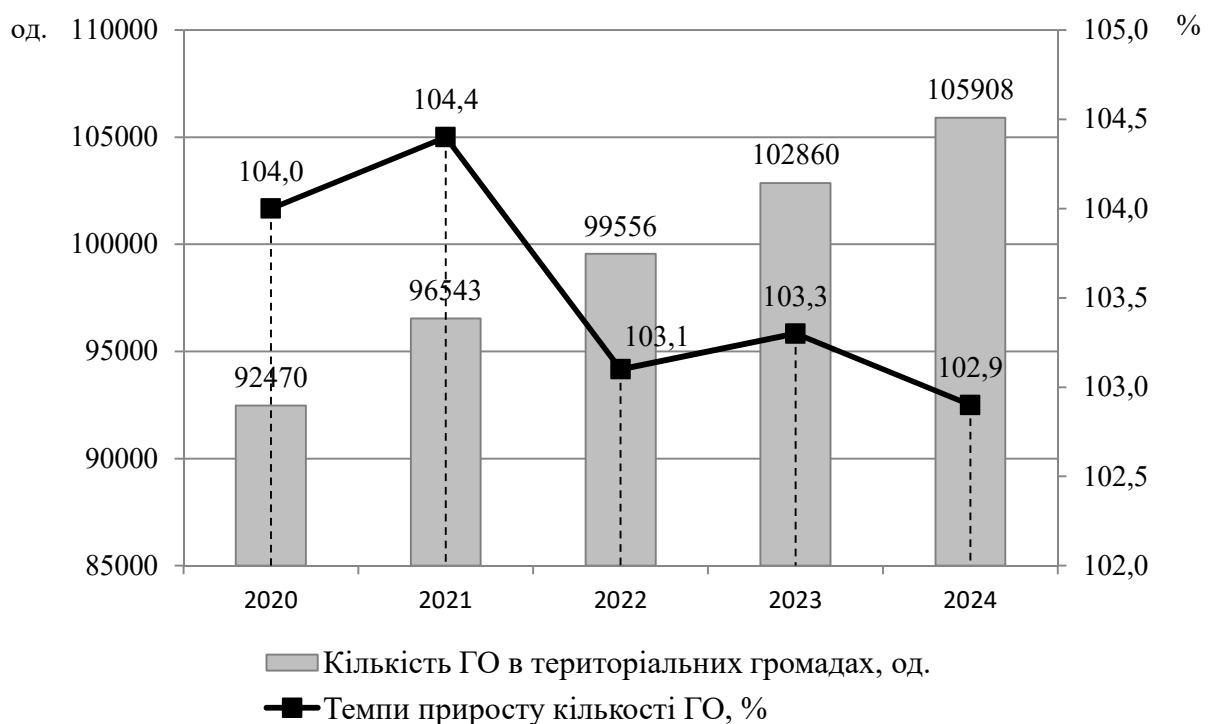

Рис. 2. Динаміка кількості громадських організацій в Україні, 2020–2024 рр.

Джерело: складено на основі [20]

В повоєнний період очікуваними результатами впровадження зазначеного фактора можуть бути наступні процеси: активна участь громадян

у процесах відновлення сприятиме підвищенню довіри до влади та посиленню соціальної єдності; залучення громадських організацій дозволить краще враховувати потреби місцевих громад та забезпечити більш цілеспрямоване використання ресурсів; інтеграція громадянського суспільства у процеси відбудови сприятиме впровадженню інноваційних рішень та забезпеченню довгострокової стійкості громад [1].

Інвестиції в соціальну інфраструктуру та культурні ініціативи в Україні активно впроваджуються в рамках стратегій відновлення, спрямованих на покращення якості життя громадян та зміцнення соціальної єдності. Відновлення соціальної інфраструктури (ремонт та відновлення житлових будинків, шкіл, лікарень та інших важливих об'єктів інфраструктури; інвестиції в сталий розвиток міст та сіл, включаючи побудову нових об'єктів соціальної інфраструктури), посилення інституційної спроможності у сфері надання послуг вразливим верствам населення, що має ключове значення для соціального єднання громад в післякризовий період [21], забезпечить базові умови для життя, навчання та медичного обслуговування громадян, сприятиме покращенню якості життя та залученню інвестицій у регіони. Підтримка культурних ініціатив, як відновлення культурних установ, арт-просторів, культурних об'єктів, дозволить зберегти культурну спадщину та зміцнити національну ідентичність; стимулюватиме культурну активність на місцях, створюючи нові можливості для розвитку громад.

Наразі прикладами таких підходів є укладання угод у 2025 р. між Україною та Європейським інвестиційним банком на 116,5 млн євро для відновлення критичної інфраструктури, включаючи енергетику, водопостачання та водовідведення [22]; схвалення Кабінетом Міністрів України у 2025 р. Стратегії розвитку культури на період до 2030 року, яка передбачає модернізацію культурної інфраструктури, створення безбар'єрного простору та підвищення якості культурних послуг [2]. В результаті активного залучення зазначеного чинника згуртування

територіальних громад у повоєнний період можливо отримати наступні результати:

- інвестиції в соціальну інфраструктуру, такі як відновлення шкіл, лікарень та житлових об'єктів, дозволять полегшити життя громадян, а також зміцнити довіру до місцевих органів влади;
- відновлення культурних об'єктів та ініціатив допоможе зберегти та підвищити національну свідомість, що має важливе значення для відновлення моральної єдності країни, активізації культурної ідентичності;
- культурні та соціальні ініціативи можуть стимулювати економіку через створення нових робочих місць, розвиток туризму, а також залучення інвестицій у громади;
- відновлення та модернізація інфраструктури створює умови для розвитку місцевих підприємств і зменшує соціальну напругу.

Фінансування соціально-економічного відновлення через гранти, транскордонне співробітництво може бути одним із ключових механізмів для відновлення соціально-економічного розвитку України в повоєнний період. Це дозволить залучити необхідні ресурси для підтримки малого та середнього бізнесу; підвищити стійкість та самостійність територіальних громад через фінансування проєктів на місцевому рівні; посилити інтеграційні процеси з країнами-членами ЄС на основі участі у програмах транскордонного співробітництва. Підтримка малих та середніх підприємств через гранти для відновлення чи започаткування бізнесу сприятиме створенню нових робочих місць і підвищенню економічної активності в постраждалих регіонах. Міжнародні організації надають гранти для відновлення зруйнованої інфраструктури, житлових приміщень, доріг, шкіл, лікарень та інших соціальних об'єктів.

Транскордонне співробітництво дозволяє громадам в Україні отримати фінансування через різні міжурядові та міжрегіональні ініціативи. Транскордонні програми сприяють передачі досвіду від міжнародних партнерів, які мають досвід відновлення після воєн чи криз. Це включає

підтримку регіональних ініціатив, спільні навчальні програми для адміністрацій, надання технічної допомоги тощо. Залучення громад до таких партнерств сприяє зростанню інституційної спроможності, зміцненню місцевої демократії, а також формує атмосферу довіри, солідарності та соціальної згуртованості серед мешканців. Практика останніх років в сфері міжнародного партнерства демонструє активізацію транскордонної взаємодії українських територіальних громад.

За даними Міністерства розвитку громад та територій України в період 2023–2025 років спостерігається зростання кількості укладених угод з міжнародними партнерами (рис. 3). Станом на квітень 2025 р. 487 громад заключили угоди з 2101 міжнародним партнером, що більше на 42,2 % порівняно з 2023 р. (356 громад уклали 1477 міжнародних угод). Лідируючу позицію за кількістю міжнародних партнерств протягом зазначеного періоду зберігають територіальні громади Львівської, Закарпатської, Волинської, Київської, Одеської, Тернопільської областей. Факторами стрімкого збільшення міжнародних партнерств українських громад в зазначений період є поєднання законодавчих змін, європейських грантових інструментів та активної державної підтримки. В червні 2024 р. набрав чинності Закон України від 24.04.2024 року № 3668-IX «Про міжнародне територіальне співробітництво України» [3], який надає громадам більш розширені та спрощені можливості співпрацювати з європейськими структурними фондами й отримувати їх фінансову підтримку, запроваджує низку позитивних змін щодо посилення участі українських територіальних громад у міжнародній співпраці та інтеграції до європейського простору.

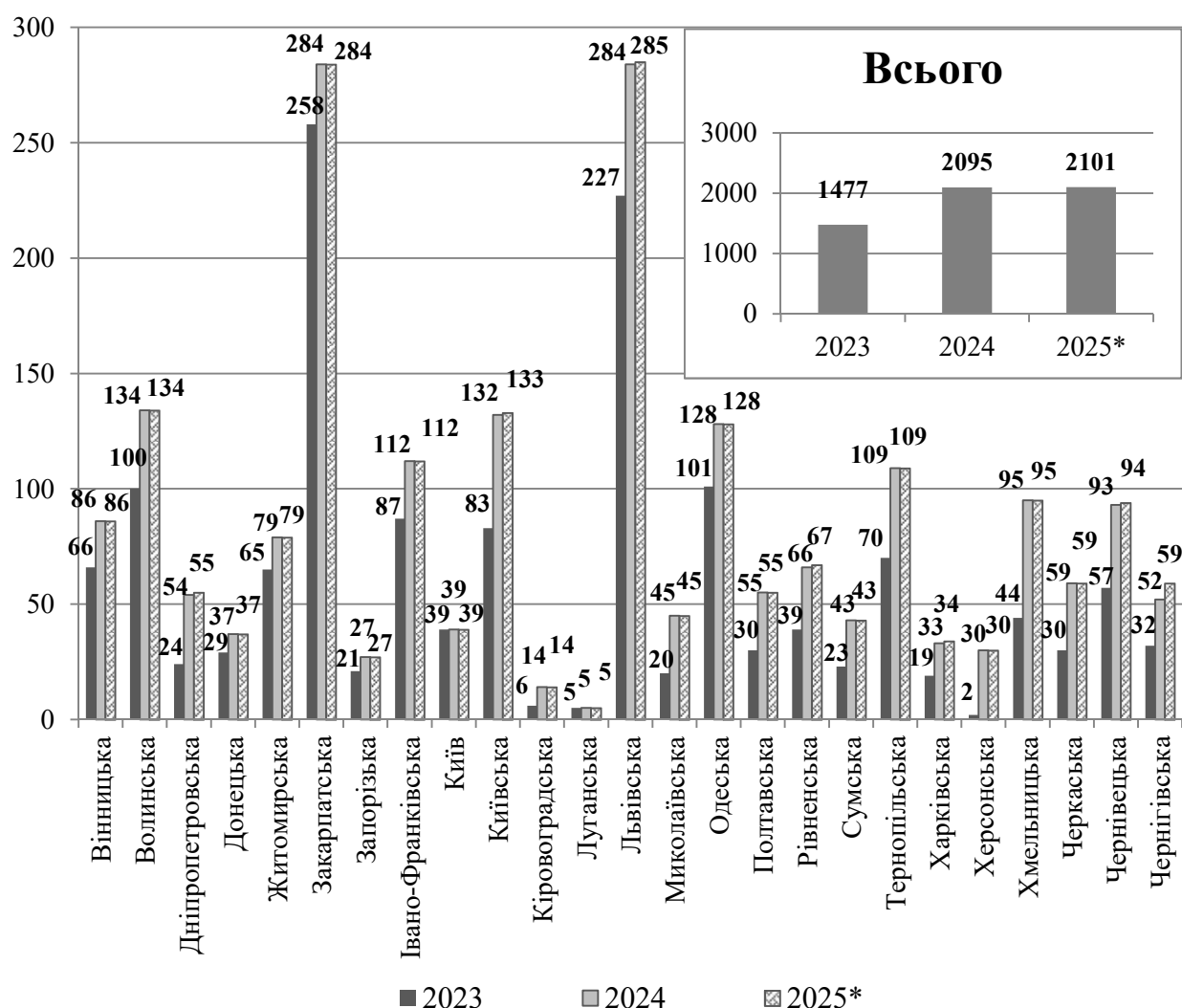

Рис. 3. Кількість договорів міжнародного партнерства, укладених територіальними громадами України у 2023–2025 рр.

*Примітка: * – станом на квітень 2025 р.*

Джерело: складено на основі [23]

Програми транскордонного співробітництва, що реалізуються в межах європейських ініціатив, відіграють важливу роль у згуртуванні територіальних громад України. В таблиці 2 представлено декілька прикладів вже діючих ефективних програм, які сприяють транскордонному, транснаціональному та міжрегіональному співробітництву. Ці програми підтримують інновації, сталий розвиток та соціальні ініціативи, що є важливими для відновлення та згуртування громад, в тому числі у повоєнний період.

**Таблиця 2. Програми транскордонного співробітництва,
в яких беруть участь громади України**

Назва транскордонної програми, учасники, період	Бюджет	Області України, що беруть участь	Сфера підтримки	Результати реалізації
Interreg NEXT Польща–Україна, 2021–2027 рр.	187,4 млн євро	Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська	Довкілля, охорона здоров'я, зелена інфраструктура, безпека	Проект «Транскордонні екологічні рішення у громадах Папротня (Польща) та Клесів (Україна)», 01.10.2024–30.09.2026 рр., бюджет 2,63 млн євро
Interreg NEXT Румунія–Україна, 2021–2027 рр.	54 млн євро	Чернівецька, Закарпатська, Одеська	Регіональне управління, охорона здоров'я, освіта, туризм	Схвалено участь більше 40 проєктів на загальну суму 17,13 млн євро щодо сфер охорони здоров'я, освіти, охорони біорізноманіття та управління кордонами
Interreg NEXT Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна (HUSKROUA), 2021–2027 рр.	73 млн євро	Закарпатська	Економічний розвиток, туризм, охорона довкілля	Проект «Покращення візуалізації спільної культурної спадщини через Карпатський культурний шлях – HICART II», 01.01.2025–31.12.2026 рр., бюджет 318 тис. євро
Interreg NEXT Black Sea Basin CBC (Болгарія, Грузія, Румунія, Туреччина, Україна), 2021–2027 рр.	49 млн євро	Одеська, Миколаївська, Херсонська	Інновації та цифровізація, охорона довкілля й зелена інфраструктура, туризм, культурне співробітництво	Затверджено 52 проєкта з загальним бюджетом 46,6 млн євро., орієнтовані на захист біорізноманіття, розвиток дослідницьких та інноваційних спроможностей.
Interreg Дунайська транснаціональна програма (Австрія, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Німеччина, Угорщина, Румунія, Словаччина, Словенія, Боснія і Герцеговина, Молдова, Чорногорія, Сербія та Україна), 2021–2027 рр.	215 млн євро	Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Одеська	Підприємництво, інноваційні технології, відновлювальна енергетика, ринок праці	Схвалено до участі 90 проєктів з загальним бюджетом 113,7 млн євро, спрямованих на інноваційний розвиток, екологічну стійкість, соціальну інтеграцію та покращення управління

Джерело: складено на основі [4]

Потенційними результатами соціально-економічного повоєнного відновлення через гранти й транскордонне співробітництво для України

можуть стати: сприяння розвитку підприємництва та створенню нових робочих місць, що дозволить стимулювати економічний розвиток в постраждалих регіонах, підтримуючи малий і середній бізнес; відновлення зруйнованих інфраструктурних об'єктів, що є критичними для функціонування держави та місцевих громад, включаючи дороги, енергетичні мережі, системи водопостачання тощо; транскордонне співробітництво з країнами Європейського Союзу та іншими партнерами дозволить Україні отримати не лише фінансову, а й технічну допомогу, яка сприятиме прискореному та більш ефективному відновленню.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що адаптація європейського досвіду згуртування громад, зокрема механізмів децентралізації, міжмуніципальної співпраці, підтримки громадських ініціатив, транскордонного співробітництва та партисипативного бюджетування, є доцільною та необхідною умовою для ефективного повоєнного відновлення. Реалізація зазначених інструментів у вітчизняному середовищі повинна ґрунтуватися на принципах інклюзивності, прозорості та співучасті, що дозволить забезпечити високу залученість населення до процесів ухвалення управлінських рішень, зміцнення довіри до інститутів влади та підвищення ефективності використання місцевих ресурсів. Їхня адаптація до українського контексту дозволить зменшити регіональні дисбаланси, зміцнити єдність суспільства та створити основу для модернізації країни. Згуртованість громад має розглядатися як важливий соціально-економічний ресурс, що створює сприятливі умови для реалізації стратегій регіонального розвитку, забезпечення соціальної стабільності та посилення конкурентоспроможності територій у повоєнний період.

Література

1. Мигал М. Розвиток громадянського суспільства в умовах війни: рекомендації для міжнародних партнерів. *Інститут аналітики та адвокації*. 2023. URL: <https://iaa.org.ua/articles/civil-society-development-in-times-of-war->

recommendations-for-international-partners/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 24.04.2025).

2. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 293-р від 28.03.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/293-2025-%D1%80?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення 24.04.2025).

3. Про міжнародне територіальне співробітництво України: Закон України № 3668-IX від 24.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text> (дата звернення 12.05.2025).

4. Волохатий С. Програми транскордонного співробітництва для громад. *U-LEAD*. 2023. URL: <https://u-lead.org.ua/news/211#who-we-are> (дата звернення 07.05.2025).

5. Політика згуртованості і спільна аграрна політика ЄС: еволюція і огляд законодавства: Аналітична записка. *Інститут громадянського суспільства*. 2023. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/igs-analitychna-zapyska-pz-i-sap-yes.pdf> (дата звернення 20.05.2025).

6. EU financing through cohesion policy and the recovery and resilience facility: A comparative analysis. *European Union*. 2023. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b382f14a-ada7-11ed-8912-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення 12.05.2025).

7. Cohesion policy – Where has it come from? Where is it going? *European Court of Auditors*. URL: <https://euauditors.medium.com/cohesion-policy-where-has-it-come-from-where-is-it-going-79aa681dd583> (дата звернення 24.04.2025).

8. Participatory budgeting: A pathway to inclusive and transparent governance. *Think Tank European Parliament*. 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI%282024%29762412 (дата звернення 20.05.2025).

9. Participatory budgets: growing trends, little impact? *Euractiv*. 2023. URL: <https://www.euractiv.com/section/politics/infographic/participatory-budgets-growing-trend-little-impact/> (дата звернення 20.05.2025).

10. Recovery plan for Europe. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_en (дата звернення 26.05.2025).

11. Jack Barnett. How Poland became one of Europe's biggest success stories. December 2024. *The Times*. URL: <https://www.thetimes.com/business-money/companies/article/how-poland-became-one-of-europes-biggest-success-stories-q7kq9mrpz?region=global> (дата звернення 26.05.2025).

12. Visegrad+ Grants. *Visegrad Fund*. URL: <https://www.visegradfund.org/apply/grants/visegrad-plus-grants/> (дата звернення 26.05.2025).

13. Inter-municipal cooperation among small municipalities. *European Commission*. URL: <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/108> (дата звернення 20.05.2025).

14. Ulrike Wronski. The Marshall Plan: History of Post-War Financial Aid and Its Impact on Social Cohesion. *KfW*. 2019. URL: <https://www.kfw.de/stories/kfw/stories/society/social-cohesion/marshallplan/> (дата звернення 17.04.2025).

15. UNDP in Bosnia and Herzegovina. About us. *UNDP* URL: <https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/about-us> (дата звернення 17.04.2025).

16. Adam Holesch. The Decentralization of Poland 1989-2018: From Partisan Disagreement to a Vehicle for Successful Absorption of EU Cohesion Funding. *Revista d'Estudis Autonomics i Federals*. December 2018. P. 47-73. DOI: 10.2436/20.8080.01.30 (дата звернення 17.04.2025).

17. Guy Backman. The Nordic Welfare Model in the Wake of Post-WWII Transformations and Algorithms of Changing Social Policy. *Athens Journal of Social Sciences*. 2019. Vol.6. No.3. P. 177-194. DOI: <https://doi.org/10.30958/ajss.6-3-1> (дата звернення 18.04.2025).

18. Заяць Т., Сова О., Нечитайло Т. Розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури в сприянні резилієнтності територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.17> (дата звернення 29.05.2025).

19. Децентралізація, місцеве самоврядування і регіональний розвиток: стратегічний вимір. *Урядовий портал*. 2024. URL: <https://salo.li/93cc73d> (дата звернення 29.05.2025).

20. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2024/ks_opfg/arh_ks_opfg_24.htm (04.06.2025).

21. Заяць Т., Краєвська Г.О. Соціальні послуги для вразливих верств населення. *Економіка України*. 2022. № 3 (724) . С.57–74.

22. Відбудова України – 2025. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3958737-vidbudova-ukraini-2025.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 29.05.2025).

23. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/mainmonitoring> (дата звернення 04.06.2025).

References

1. Myhal, M. (2023), “Development of civil society in times of war: Recommendations for international partners”, Institute for Analytics and Advocacy, available at: <https://iaa.org.ua/articles/civil-society-development-in-times-of-war-recommendations-for-international-partners/> (Accessed 24.04.2025).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025), Order “On the approval of the Strategy for the Development of Culture in Ukraine until 2030 and the adoption of an operational action plan for 2025–2027”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/293-2025-%D1%80> (Accessed 24.04.2025).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), The Law of Ukraine “On international territorial cooperation of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20> (Accessed 12.05.2025).

4. Volokhatyi, S. (2023), “Cross-border cooperation programs for communities”, U-LEAD, available at: <https://u-lead.org.ua/news/211#who-we-are> (Accessed 07.05.2025).

5. Civil Society Institute (2023), “Cohesion policy and the Common Agricultural Policy of the EU: Evolution and legislative overview”, Analytical note, available at: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/igs-analitychna-zapyska-pz-i-sap-yes.pdf> (Accessed 20.05.2025).

6. European Union (2023), “EU financing through cohesion policy and the recovery and resilience facility: A comparative analysis”, available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b382f14a-ada7-11ed-8912-01aa75ed71a1> (Accessed 12.05.2025).

7. European Court of Auditors (2022), “Cohesion policy – Where has it come from? Where is it going?”, available at: <https://euauditors.medium.com/cohesion-policy-where-has-it-come-from-where-is-it-going-79aa681dd583> (Accessed 24.04.2025).

8. European Parliament (2024), “Participatory budgeting: A pathway to inclusive and transparent governance”, Think Tank, available at: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI%282024%29762412 (Accessed 20.05.2025).

9. Euractiv (2023), “Participatory budgets: Growing trends, little impact?”, available at: <https://www.euractiv.com/section/politics/infographic/participatory-budgets-growing-trend-little-impact/> (Accessed 20.05.2025).

10. European Commission (2021), “Recovery plan for Europe”, available at: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_en (Accessed 26.05.2025).

11. Barnett, J. (2024), “How Poland became one of Europe’s biggest success stories”, *The Times*, available at: <https://www.thetimes.com/business-money/companies/article/how-poland-became-one-of-europes-biggest-success-stories-q7kq9mrpz> (Accessed 26.05.2025).

12. Visegrad Fund (2025), “Visegrad+ Grants”, available at: <https://www.visegradfund.org/apply/grants/visegrad-plus-grants/> (Accessed 26.05.2025).

13. European Commission (2025), “Inter-municipal cooperation among small municipalities”, available at: <https://greenbestpractice.jrc.ec.europa.eu/node/108> (Accessed 20.05.2025).

14. Wronski, U. (2019), “The Marshall Plan: History of post-war financial aid and its impact on social cohesion”, *KfW Bank*, available at: <https://www.kfw.de/stories/kfw/stories/society/social-cohesion/marshallplan/> (Accessed 17.04.2025).

15. United Nations Development Programme (2025), “UNDP in Bosnia and Herzegovina: About us”, available at: <https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/about-us> (Accessed 17.04.2025).

16. Holesch, A. (2018), “The decentralization of Poland 1989–2018: From partisan disagreement to a vehicle for successful absorption of EU cohesion funding”, *Revista d'Estudis Autonomics i Federals*, pp. 47–73. DOI: <https://doi.org/10.2436/20.8080.01.30>.

17. Backman, G. (2019), “The Nordic welfare model in the wake of post-WWII transformations and algorithms of changing social policy”, *Athens Journal of Social Sciences*, Vol.6, No. 3, pp. 177–194. DOI: <https://doi.org/10.30958/ajss.6-3-1>.

18. Zaiats, T., Sova, O., & Nechytailo, T. (2024), “Development of information and communication infrastructure to support resilience of territorial

communities”, *Efektivna Ekonomika*, Vol.11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.17>

19. Government Portal (2024), “Decentralization, local self-government and regional development: Strategic dimension”, available at: <https://salo.li/93cc73d> (Accessed 29.05.2025).

20. State Statistics Service of Ukraine (2024), “Number of registered legal entities by organizational and legal forms”, available at: https://ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2024/ks_opfg/arh_ks_opfg_24.htm (Accessed 04.06.2025).

21. Zaiats, T., & Kraievska, H. O. (2022), “Social services for vulnerable groups”, *Ekonomika Ukrainy*, Vol.3, pp. 57–74.

22. Ukrinform (2025), “Ukraine’s recovery – 2025”, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3958737-vidbudova-ukraini-2025.html> (Accessed 29.05.2025).

23. Portal Decentralization (2025), “Monitoring of the decentralization process and reform of local self-government”, available at: <https://decentralization.ua/mainmonitoring> (Accessed 04.06.2025).

Стаття надійшла до редакції 07.07.2025 р.